

Socialinio žmonių gyvenimo opcionalumo išsaugojimas

Saulius Kasmauskas

Teologijos licenciatas

Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakulteto doktorantas

Aukštosios Panemunės vikaras.

Adresas (namų): Vaidoto g. 11, Kaunas. Tel. (8 299) 9 29 73.

El. paštas kasmauskas@post.omnitel.net

Šiame straipsnyje svarstoma socialinio žmonių gyvenimo opcionalumo išsaugojimo problema. Opcionalumas suprantamas kaip tam tikra visuma prielaidų, skatinančių ir užtikrinančių žmogaus gerovę anksčiau, šiandieną ir ateityje. Krikščioniškas socialinis mokslas atkreipia dėmesį į tai, kad įvairiais nepagrįstais draudimais ribojama menkų galimybių žmonių, kurie galiausiai išstumiami iš visuomeninio gyvenimo, veikla.

Prasmieniai žodžiai: opcionalumas, užmokestis, socialinis aprūpinimas, socialinis gyvenimas, minimalus darbo užmokestis, licencija, apribojimai, įstatymas.

Įvadas

Kryptinga visuomenės gyvenimo raida išplečia žmogaus galimybes. Tačiau nepaisant nuolatinės pažangos, žmogus netapo visiškai savarankiškas, pajėgus išgyventi vienas. Jis priklauso nuo kitų žmonių. Todėl visais laikais buvo stengiamasi išvengti nepageidaujamų visuomenės struktūros svyravimų, išlaikyti stabilumą, garantuoti nelieciamumą, sudaryti sąlygas pažangai.

Šiame straipsnyje keliami hipotezė, kad socialinio gyvenimo raidą lemia pirminės sąlygos, laiduojančios sėkmingą pagrindinių visuomenės ir kiekvieno individo reikmių tenkinimą ir pažangą. Paneigus arba apribojus šias sąlygas, atsiranda neigiamų visuomeninių padarinių.

Nepakankama socialinio gyvenimo raida ir tikėtino efektyvumo bei garantų mažėjimas yra didžiausia šių dienų socialinio gyvenimo problema. Ją įmanoma spręsti, suradus ir taikant

pirminius socialinio gyvenimo raidos elementus.

Šio darbo tikslas – išryškinti socialinio gyvenimo raidos kliūtis ir prielaidas, kurios apibendrinant įvardijamos opcionalumo sąvoka.

Tyrimo objektas – socialinė žmonių veikla.

Metodai. Straipsnyje analizuojami kai kurie socialinio gyvenimo reiškiniai, remiantis statistiniais Lietuvos socialinio gyvenimo rodikliais.

Pagrindinės tyrimo gairės. Svarbiausias gyventojų visuomeninis rūpestis – išsaugoti socialinio gyvenimo opcionalumą. Opcionalumas čia suprantamas kaip tam tikra visuma prielaidų, skatinančių ir užtikrinančių žmogaus gerovę anksčiau, šiandieną ir ateityje. Būdinga ieškoti bendrų žmogiškųjų principų ir panaudojimo teisių bet kuriuo metu arba numatomiems kritiniams laikotarpiams. Kylant visuomenės gerovei, atsiranda pavojus nepaisyti kai kurių žmo-

nių interesų. Tad gerovės metais socialinės rūpybos vaidmuo – pripažinti socialinės raidos opcionalumą, pritaikyti ir išsaugoti jo principus. Prireikus kiekvienas individas pasinaudotų socialinės rūpybos pagalba kaip socialinio gyvenimo raidos opcionalumo išraiška.

Todėl Bažnyčia, rūpindamasi socialinio žmonių gyvenimo raida, pripažįsta ne tik privataus ir visuomeninio turto santykius, bet turi nedviprasmiškai pasisakyti dėl turto įsigijimo apribojimų, įteisintų įstatymuose ir modernių valstybių taikomų praktiškai. Ši problema ypač aktuali, nes gėrybių gamintojams keliami reikalavimai nelaiduoja daugelio žmonių socialinės pažangos. Ar galimi panašūs apribojimai ir draudimai siekiant bendro žmonių gėrio? Natūraliai kyla klausimų dėl opcionalumo idėjos taikymo socialiniame gyvenime. Būtina nurodyti šios idėjos, kuri pretenduoja būti moralinės sistemos sudedamąją dalimi, kilmę, priežastis, veiksmingumą, racionalumą ir teisingumą.

Tad šio straipsnio **uždavinys** – apžvelgti žmogaus, kaip socialinės būtybės, teisių, ryšių plėtojimo, turto įgijimo ir paskirstymo, gerovės garantų apskritai ir ribotumų vengimo opcionalumo išsaugojimo galimybes. Jos paskatintų intensyviau tirti šias aktualias socialinio mokslo sritis problemas.

Žmogus – socialinė būtybė

Atskleidami žmogaus, kaip bendraujančios būtybės, esmę, pirmiausia teigiame, kad jis sąveikauja su kitais žmonėmis ir visuomene daugelyje sričių: kūniškoje-materialioje, dvasinėje-kultūrinėje ir dorovinėje. Žmogus privalo suvokti atsakomybę visuomenei ir rūpintis jos bei skurstančių žmonių gerove.

Žmogus gyvena bendruomenėje, išskleidžia prigimtines savo galias, save realizuoja. Drauge būdamas visuomenės narys kuo nors praturtina

jos gyvenimą, įneša tam tikrą indėlį į jos kultūrą. Savo patirtį ir žinias naujoms kartoms žmogus perduoda tradicijomis, auklėjimu ir mokymu. Kiekviena kultūra remiasi bendru ankstesnių ir dabartinių kartų sukurtu dvasinių turtų lobynu. Visi turime mokytis tiek iš tų, kurie buvo iki mūsų, tiek iš tų, kurie yra kartu su mumis¹.

Žmogaus, kaip bendraujančios būtybės, metafizinė esmė pagrįsta ne utilitaria, išorine priklausomybe nuo kitų. Asmeninė būtis skirta ir kitam asmeniui, visuomenei. Žmogaus egzistencijos tikslas – dalyvauti bendruomenės gyvenime, ne tik imti, bet ir teikti asmenines vertybes².

Socialiniu-teologiniu požiūriu jungimasis per Kristaus kūną yra glaudžiausias žmonių tarpusavio vienybės su triasmeniu Dievu principas. Vienas trijuose asmenyse, Dievas sukūrė žmogų pagal savo atvaizdą, todėl galima daryti išvadą, kad „Dievo socialumas atsispindi žmogiškame socialume“³.

Taigi žmogus turi bendruomenę formuojančių galių. Žinoma, bendrauti instinktyviai besiveržiančių žmogaus galių – lytinio, mėgdžiojimo, garbės, kovos, žaidimo troškimų – neužtenka ilgalaikiams visuomeniniams ryšiams ir institucijoms suformuoti, nors jie, kaip ir dvasinės jėgos, yra svarbūs. Vien diskutavimas ir kritika ilgam žmonių nesujungia. Bendruomenei formuotis ir socialinei rūpybai plėtotis padeda pasirengimas sekti ir meilė. Pasirengimui sekti ir siekti reikia apsisprendimo. Mokytis iš kitų, sekti jais – drauge ir prigimtinis poreikis (vaikai seka tėvais ir mokytojais, dirbantieji – vadovais). Ši prielaida – įsitikinimas ir meile grįsta sąjunga iškelia vertybinę nuostatą, pasireiškiančią pasirengimu aukotis artimui ir bendruomenei. Šios

¹ Plg. J. Hoffner. Krikščioniškasis socialinis mokymas. Kaišiadorys: Aidai, 1998. P. 32.

² Plg. ten pat, p. 32.

³ Ten pat, p. 32.

pareigos skirtos bendruomenei, o bendruomenės santykiai su kiekvienu jos nariu lemia tam tikros socialinės grupės gyvavimą.

Taigi dvasinę tarpusavio sąjungą sudarę žmonės gali tobulinti socialines dorybes (artimo meilę, ištikimybę, teisingumą, susiklausymą) ir kultūros sritis, kurių individas vienas pats nepajėgtų sukurti (meno, mokslo, ekonomikos ir t. t.). Visi žmonės yra susiję ir priklauso vienas kitam. Žmonės visapusiškais mainais, harmoningai sąveikaudami siekia Dievo norėtos gyvenimo prasmės pilnatvės.

Todėl gerbtinos kiekvieno žmogaus teisės ir netgi tų, kuriems bendruomeniniu požiūriu reikia pagalbos. Pastoracinė rūpyba saugo ir iškelia žmogaus teises, rūpinasi socialinių ryšių glaudumu ir visuotinės gerovės kėlimu. Tai tarpasmeninės ir socialinės etikos prerogatyva, orientuojanti vadovautis bendrumo idėja. Šis bendrumas galėtų būti įvardijamas kaip viena iš pagrindinių socialinės pažangos ir opciona-lumo, užtikrinančio gerovės augimą, galimybių. Kitame skyrelyje bendruomeniškumas apibūdinamas kaip sąlyga visuotinės gerovės ir žmogaus teisių koegzistencijai įgyvendinti ir drauge – padarinys.

Visuotinės gerovės ir žmogaus teisių koegzistencija

Krikščioniškoji socialinė filosofija vartoja organizmo analogijos kategoriją dėl šių priežasčių: pirma, kad paneigtų individualistinę visuomenės sampratą, antra, kad paaikšintų visuotinės gerovės principą⁴. Visuotinė gerovė nėra pavienių žmonių gerovės suma. Tačiau kalbant apie visuotinę gerovę apskritai, tai institucijų ir sąlygų visuma leidžia individui ir mažesnėms gru-

⁴ J. Hoffner. Krikščioniškasis socialinis mokymas. Kaišiadorys: Aidai, 1998, p. 45.

pėms, arba bendrijoms, rūpintis asmenybių saviraiška ir kultūros kūrimu.

Būtų nedovanotina klaida, sureikšminus organizmo analogijos vaidmenį, piktnaudžiauti visuotinės gerovės principu ir riboti asmens laisvę:

1. Žmogaus teisės yra visuotinės. Žmogaus teisės priklauso kiekvienam – ne tik vieno ar kito luomo nariams, ne tik sveikiems ar pasiturintiems, bet ir ligotiems bei vargšams;

2. Žmogaus teisės priklauso individui. Kiekvienas pavienis žmogus yra juridinis asmuo;

3. Žmogaus teisės yra įgimtos, pirminės, aukštesnės už valstybę. Ne valstybė kuria ar suteikia teises, o jos slėpi žmogaus prigimtyje. Valstybė privalo apsaugoti žmogaus teises;

4. Žmogaus teisės valstybės atžvilgiu yra reikalaujančios. Laisvės teisė reikalauja, kad valstybė nesikištų į pavienio žmogaus asmeninės laisvės sritį⁵.

Socialinės rūpybos institucijų tikslas – apsaugoti žmogaus teises ir apginti žmogaus orumą. Tvirtiname, kad visuomenė negali egzistuoti be individų ir nepriklausyti nuo jų, o visuotinė gerovė yra svarbesnė už pavienio žmogaus gerovę tik tiek, kiek asmuo yra įsipareigojęs tam tikrai socialinei justicijai kaip jos narys. Jokios įmonės vadovas negali žmogaus laikyti tik įmonės nariu, jokia valstybė – tik valstybės piliečiu („totalitarinė“ valstybė). Juk žmogus yra daugiau nei jis yra, nei ką nors jis turi. Todėl galutinė socialumo prasmė yra tobulo asmenybės sukūrimas⁶. Visuomenė tarnauja asmeniui, o asmuo pagal tai, kiek įsipareigoja, dalyvauja socialinėje rūpyboje, kad pasitarnautų kitam žmogui, kaip jam pačiam analogiškai pagelbsti visuomenė.

⁵ Plg. Dr. V. Kazlauskas. Žmogaus teisių teologiniai pagrindai. Suvažiavimo darbai, XIII t. Kaunas: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1990. P. 9

⁶ Plg. J. Hoffner. Krikščioniškasis socialinis mokymas, p. 48.

Socialinė integracija įgyja aiškias savo gaires, kai valstybė skirsto pajamas ir reguliuoja individų bei visuomenės grupių turinius santykius, siekdama socialinio teisingumo ir lygybės. Socialinės politikos vietą ir vaidmenį visuomenės gyvenime rodo tai, kad ją sąlygoja nacionalinių pajamų dydis, jos įgyvendinimas daro netiesioginį poveikį liaudies ūkiui, ji lemia žmonių požiūrį į valdančiąsias ir opozicines partijas. Apkrytai socialinė politika gali būti sėkmingai vykdoma realizuojant socialinio draudimo, aprūpinimo ir globos principus. Pabrėžtina, kad ypač Europoje yra išsivyravęs krikščioniškasis subsidiarumo principas⁷.

Visuotinės gerovės ir žmogaus teisių koegzistencija laiduoja, kad būtų išsaugomas ir tobulinamas bendruomeniškumas bei siekiama prigimtinių asmens tikslų. Šiame procese ypač svarbų vaidmenį vaidina žmogaus turtas, kaip priemonė, kad būtų siekiama bendrų žmogiškųjų tikslų. Svarbu pabrėžti socialinį turto pobūdį.

Socialinis įgyto turto pobūdis

Krikščioniškosios doktrinos dėsnis teigia, kad įgyti ir turėti nuosavybę yra prigimtine žmogaus, šeimos teisė. „Asmeninė arba privatinė nuosavybė, arba tam tikra galia į išorines vertybes suteikia kiekvienam būtinos erdvės asmeninei ir šeimyninei autonomijai ir turi būti vertinama kaip žmogiškosios laisvės išplėtimas. Pagaliau nuosavybė teikia stimulą atlikti savo uždavinius ir pakelti įsipareigojimus, todėl ji sudaro tam tikru būdu pilietinių laisvių sąlygą“⁸.

⁷ Plg. *J. Jurevičius*. Europos Sąjunga. Kaunas: Technologija, 1999. P. 205–206.

⁸ Konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje „Gaudium et spes“ II Vatikano Susirinkimo nutarimai, p. 71.

Kaip teigia popiežius Leonas XIII, visų laikų Katalikų Bažnyčios teologų nuomone, nuosavybė turi dvejopą pobūdį: individualų ir visuomeninį. Individualiai nuosavybei būdinga, kad ji naudojama ją turinčio asmens ar jo šeimos reikmėms patenkinti. Visuomeninė nuosavybė pasižymi tuo, kad savininkas, naudodamasis savo nuosavybe, turi atsizvelgti į artimo ir į visuomenės interesus.

Pirma, savininkas, naudodamasis savo nuosavybe, neturi kenkti kitiems žmonėms. Antra, patenkinus būtinius asmens ar šeimos poreikius, likusiomis gėrybėmis būtina pasidalyti su juo stojojančiais. Ši pareiga artimui yra dvejopa: reiškiama teisingumu ir artimo meile. Pirmosios esmė ta, kad, jos neįvykdęs, individas nusikalsta teisingumui. Antroji pareiga – pasidalyti savo pertekliumi su artimu, ištikus nelaimei. Pasielgus kitaip, daromas nusikaltimas. Be šių ypatingų atvejų, yra daug progų dalytis savo turtu su kitais.

Taigi nuosavybė turi visuomeninį pobūdį, tai aukščiausiaji žmogaus visuomeniškumo raiškos forma. Valstybė gali turėti kai kurių teisių į privačią nuosavybę. Bet Bažnyčia įsakmiai atmeta nuomonę, kad pavieniai asmenys ar šeimos, netinkamai naudojantys savo nuosavybę, netenka į ją savininko teisių. Taip valstybė pozityviomis teisėmis į privačią asmenų ar šeimų nuosavybę siekia valstybės aukščiausio tikslo – bendro visuomenės gėrio⁹. Todėl minėtinos kai kurios valstybės funkcijos:

1. Valstybė gali, o kartais privalo reglamentuoti asmenų ir šeimų teises įsigyti nuosavybę ir perleisti ją kitiems.

2. Gali nustatyti maksimalų vienokių ar kitokių privačios nuosavybės gėrybių įsigytiną kiekį.

⁹ Plg. *J. Brizgs*. Žmogus realiame gyvenime. Chicago: Draugas, 1984. P. 180–182.

3. Rekomenduoti nuosavybės gėrybių vartojimo būdą, dėl kai ko įsakydama arba drausdamą.

4. Gali drausti laikyti nenaudojamą nuosavybę, pvz., nedirbamą žemę.

5. Gali apmokestinti, bet nežlugdyti nuosavybės.

6. Gali pagal visuomenės reikalų svarbą nuosavybę nusavinti, suvalstybinti, vieną nuosavybę pakeisti kita¹⁰.

Krikščionys niekuomet tos teisės nelaikė absoliučia ir neliečiama. Visuomet ją suprasdavo platesniu kontekstu, t. y. kad visi žmonės turi teisę naudotis visomis Dievo sukurtomis gėrybėmis, kad būtų įgyvendinamas pirmasis nuosavybės tvarkos dėsnis – gėrybių paskirtis ir visuotinio jomis naudojimosi teisė „ir sukurtosios gėrybės, vadovaujantis teisingumu ir meile, lygiai pasiektų visus. Koks bebūtų nuosavybės formos, pritaikytos teisėtoms tautų institucijoms pagal skirtingus ir kintamus santykius, visuomet reikia turėti galvoje minėtą universalią vertybių paskirtį“¹¹.

Tačiau taip nesiekama įgyvendinti turtinės nuosavybės lygiaus principo. Siekiama visuotinės gerovės augimo, kuri užtikrintų žmogiškų, pirmiausia socialinių vertybių puoselėjimą, būtų priemonė siekti aukštesnių vertybių. „Tuo būdu ekonominė kūryba savaisiais metodais ir dėsniais moralinės tvarkos ribose turi atitikti Dievo planą žmogaus atžvilgiu“¹². Todėl objektyvus ekonomikos tikslas vartojimo požiūriu nebūtų absoliutinamas, o siekiama visų žmonių gerovės. Ekonomika nėra nei vienintelis, nei svarbiausias tikslas; ji turėtų užimti deramą vietą teisingoje tikslų hierarchijoje. Svarbiausia yra žmo-

gaus orumas ir laisvė, santuoka ir šeima, religija ir dorovė. Kultūros vertybės ir galutinės visų daiktų tikslas ir pabaiga – pats Dievas¹³.

Socialinis turto pobūdis, kurio teisingas paskirstymas ir netgi vargšų teisė į tas gėrybes – būtent į pakankamą dalį sau ir savo šeimai – sudaro prielaidą opcionalumo idėjai išskelti, kad be jokios išimties būtų užtikrinama minimali materialinė kiekvieno žmogaus gerovė ir galimybė kurti tas gėrybes.

Pagrindines tokio pobūdžio teises į socialinę apsaugą apibrėžia 1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucija. Jos 52 straipsnyje tvirtinama, kad „Valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais.“ Konstitucijos 48 straipsnyje nustatyta, kad kiekvienas žmogus... turi teisę gauti... socialinę apsaugą nedarbo atveju, o 39 straipsnyje apibrėžiama socialinė parama šeimoms. Piliečio gerovę užtikrina socialinės apsaugos įstatymai: valstybinio socialinio aprūpinimo, gyventojų pajamų garantijų (nustatantis minimalų gyvenimo lygį, MGL), valstybinio socialinio draudimo, valstybinio socialinio draudimo pensijų (pagal veiklos pobūdį įvairūs pensijų įstatymai), valstybės pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, invalidų socialinės integracijos, gyventojų užimtumo (bedarbių rėmimo), žmonių saugos darbe, socialinių paslaugų, vaiko globos¹⁴.

Materialinės žmogaus gerovės garantas

Svarbiausi žmogaus socialinės raidos rodikliai – gyventojų sveikatos būklė, bendras vidaus pro-

¹⁰ Plg. ten pat, p. 184–185.

¹¹ Konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje „Gaudium et spes“ II Vatikano Susirinkimo nutarimai, p. 69.

¹² Ten pat, p. 64.

¹³ Plg. J. Hoffner. Krikščioniškasis socialinis mokymas, p. 155.

¹⁴ Plg. Socialinė apsauga Lietuvoje. Vilnius: Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2000. P 8–9.

duktas (tenkantis vienam gyventojui, apskaičiuojamas pagal perkamosios galios paritetą), užimtumas, nedarbo lygis, darbo užmokestis, valstybinio socialinio draudimo vidutinė mėnesio pensija, švietimas, nusikalstamumas – parodo tikrąjį šalies ekonominį išsivystymo lygį ir daugelio žmonių materialinės gerovės padėtį¹⁵. Vyriausybė, vadovaudamasi šiais rodikliais, gali sėkmingai vykdyti savo įsipareigojimus. Valstybė, užtikrinanti pakankamą kiekvieno asmens materialinę gerovę ir garantuojanti žmonių užimtumą, turi įveikti daug sunkumų. Netgi išskyla socialinių problemų, kurių negalima spręsti radikaliais būdais, sakysime, nacionalizuoti ypač turtingų juridinių subjektų, privačių asmenų turtą arba kitais netinkamais būdais apriboti teisę įsigyti turtą. Tai kalbėta skirsnyje apie visuotinės gerovės ir žmogaus koegzistenciją. Tačiau didėjantis skurdas, nedarbas, benamystė, didelis mirtingumas, ypač vaikų, elgetavimas neigiamai veikia visuomenę ir skatina praktiškai naudotis socialinį pobūdį turinčiu turtu.

Tiesa, kad kapitalas, kaip gamybos priemonių visuma, yra daugelio kartų darbo vaisius; taip pat yra tiesa, kad kapitalas nepalaujamai kuriamas tam tikromis priemonėmis. Čia turimos mintyje įvairios darbo rūšys – ne tik fizinis darbas, bet ir proto darbas, pradedant tiriamuoju, baigiant vadovaujamoju. Mokančioji Bažnyčia siūlo, kad darbo žmonės būtų gamybos priemonių bendrasavininkiai, dalyvautų įmonių valdymo bei pelno kaupimo procesuose, kad jie būtų ir akcininkai, ir bendrasavininkiai¹⁶. „Atsižvelgiant į kiekvieno pareigas, tiek savininkų, tiek darbdavių, tiek vadovų, tiek darbininkų, bei lai-

kantis būtinos vadovavimo vienybės, turi būti skatinamas visų aktyvus dalyvavimas institucijų administravime tam tikra derama forma,¹⁷ kad kiekvienas, remdamasis savo darbu, laikytų save bendru šeimininku tos gamyklos, kurioje jis drauge su visais kitais dirba. Galimas kelias į tokį tikslą – darbo sujungimas su kapitalo nuosavybe ir sukūrimas daug tarpinių ūkių, visuomeninių, kultūrinių susivienijimų, tikrai autonomiškų valstybinės valdžios atžvilgiu¹⁸.

Tačiau kiekvienoje sistemoje nepriklausomai nuo pagrindinių kapitalo ir darbo santykių užmokestis – atlyginimas už darbą lieka konkreti priemonė, kurios dėka didžioji dauguma žmonių gali prieiti prie gėrybių, skirtų visuotiniam naudojimui – tiek gamtos turtų, tiek ir tų gėrybių, kurios yra gamybos vaisius. Vadinasi, teisingas užmokestis kiekvienu atveju tampa konkrečiu visos socialinės ekonominės sistemos teisingumo ir paties jo tinkamo funkcionavimo rodikliu. Teisingas gyventojų darbo užmokestis ir pensijų dydis nustatomas pagal valstybės biudžeto galimybes, t. y. pagal pasiektą ekonomikos potencialą, minimalaus gyvenimo lygio (MGL) ir minimalios mėnesinės bei bazinės algos dydį.

Politinėje JAV ekonomikoje skiriami trys principai, garantuojantys socialinio gyvenimo funkcionavimo stabilumą:

1. Naujų laisvų asociacijų kūrimasis ir funkcionavimas.
2. Aktyvi profsąjungų veikla.
3. Teisingas savo interesų supratimas¹⁹.

¹⁵ Plg. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1999. Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, 1999. P. 166–167.

¹⁶ Plg. J. Hoffner. Krikščioniškasis socialinis mokymas, p. 14.

¹⁷ Konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje „Gaudium et spes“ II Vatikano Susirinkimo nutarimai, p. 68.

¹⁸ Plg. J. Hoffner. Krikščioniškasis socialinis mokymas, p. 47.

¹⁹ Simon W. E. Toward the future. New York, 1984. P. 17–21.

Tai pagrindinės natūralios visuomeninės priemonės, užtikrinančios socialinę žmogaus gerovę ir kurioms nereikia socialinės rūpybos dėmesio. Šią kategoriją sudaro dirbantys asmenys, kurių materialinis aprūpinimas yra pakankamas. Bet jie negali atsisakyti socialinės apsaugos sistemos paslaugų, nes atsiranda pakankamai daug rizikos veiksnių tapti nedarbingais arba atėjus tam tikram amžiui jie nepajėgia dirbti ir savęs išlaikyti. Todėl būtinas socialinės apsaugos sistemos plėtojimas. Esant tokiai sistemai, būtų galima pakankamai aprūpinti kiekvieną asmenį ir laiduoti paslaugomis besinaudojančio kliento galimybę kurti materialines gėrybes bei realizuoti prigimtinius poreikius. Tad socialinės apsaugos sistema prisidėtų prie nedarbingo, bet norinčio dalyvauti kūrimo procese žmogaus aktyvumo užtikrinimo. Ir ši prielaida puikiai pagrindžia optionalumą kaip socialinės raidos būtinybę.

Socialinės apsaugos sistemos plėtojimosi gairės

Pramoninės visuomenės santykiai lemia, kad vien individas, šeima ar kolektyvas nebegali garantuoti socialinės apsaugos – reikalinga visos visuomenės institucijų pagalba. Kalbama apie šiuolaikinio žmogaus egzistenciją ir prisitaikymą prie pasikeitusių visuomeninių ir ekonominių pramoninės visuomenės santykių. Šiuo požiūriu negalima socialinės apsaugos sistemos suvokti kaip degeneracijos ir sumažėjimo reiškinio ar atsakomybės stokos²⁰. Todėl keičiasi ir prisitaiko ne tik žmogus, bet ir valstybė, apibrėždama savo funkcijas gyventojų globos ir pagalbos klausimais tam tikrais kritiniais gyvenimo laikotarpiais ir atvejais.

²⁰ Plg. J. Hoffner. Krikščioniškasis socialinis mokymas. p. 121.

Visuomeninės institucijos ir valstybė daugiausia dėmesio skiria trimis žmogaus gyvenimo etapams: vaikystei–jaunystei, brandai ir senatvei. Šio amžiaus tarpsniais galima tokia rizika:

1. Vaikai ir jaunuoliai į socialinės apsaugos akiratį patenka šiais atvejais: kai šeima nesugeba sukurti vaikams veiklos ir ugdymosi sąlygų, kai nepalankūs visuomeniniai santykiai trukdo įgyti profesiją ir pradėti profesinę veiklą ir kai daugiavaikėms šeimoms gresia socialinė deklasiacija;

2. Brandos amžiuje patyrus ankstyvą invalidumą, ligą, nedarbą ir našlytę. Tokiais atvejais būtina profilaktika ir reabilitacija (gydymas, profesinis perkvalifikavimas);

3. Senų žmonių²¹.

Taigi valstybė įsipareigoja pirmiausia pati atsakyti už visų žmonių socialinę apsaugą. Todėl aprūpinimo principas nustelbia apsaugos principą, paremtą įnašų ir mokesčių atitikimu. Nors įnašai nesumokami, nesurenkama reikalinga suma užtikrinti būtiną socialiai remtinių žmonių aprūpinimą, teisės reikalavimai įvykdomi. Valstybei atsiranda našta, nes ji ne tik nesugeba suderinti produktyvumo didėjimo ir socialinio produkto gausėjimo su socialinio gyvenimo lygio didinimu socialiai remtiniams žmonėms, bet apskritai neišsprendžia jų aprūpinimo problemų.

Taip socialinės rūpybos institucijos ir jos veikloje dalyvaujantys visuomenės nariai kalba ir apie žmonių gerovės kūrimo ribotumus ir patys įsitraukia bei gelbsti valstybei, kad būtų užtikrintas socialiai neįgalių ir ribotų galimybių žmonių pragyvenimas, kad būtų patenkinti gyvybiniai jų poreikiai.

Socialinės rūpybos sistema padeda žmogui kritiniais gyvenimo etapais, jos darbuotojai plėtoja savo veiklą. Tačiau iškyla ypatinga proble-

²¹ Plg. ten pat, p. 212.

ma, kai žmonės, norintys ir galintys kurti materialines gėrybes, negali išlaikyti savęs, savo šeimos ir apskritai kurti nacionalinį produktą dėl lėšų stygiaus arba nelogiškų įstatymų reikalavimų. Tada opcionalumo idėja įgyja savąjį aktualumą.

Žmonių, kuriančių gerovę, teisių ribojimai

Minimalaus užmokesčio įstatymo reikalingumas ir šio įstatymo išimčių būtinybė bei kiti ribojimai, tarkime, licencijavimas, kvotos, muitai ir subsidijos gvildenami krikščioniškojo socialinio mokymo požiūriu. Pripažįstant prigimtines žmogaus teises šiuos klausimus ypač svarbu analizuoti. „Todėl, kad kiekvieno pareiga ištikimai dirbuotis, ir kiekvieno žmogaus teisė – dirbti“²². Įvairūs ribojimai ir ekonomikos raidos dėsnin-gumai neturėtų pažeisti žmogaus teisės dirbti, bet, atvirkščiai, turėtų padėti ją realizuoti per trumpiausią laiką, didinant darbo našumą ir produktyvumą, būtų išsaugomos ir sukuriamos naujos darbo vietos.

a) minimalaus darbo užmokesčio kritika

Stebint, ar minėtos žmogaus materialinės gerovės išsaugojimo ir kūrimo priemonės besivystančios ekonomikos sistemoje veiksmingos, dažnai tenka patirti, kad ne. Todėl valstybė taiko tam tikras priemones, kad užtikrintų socialinę žmonių apsaugą ir sudarytų galimybes patenkinti būtiniausias jų reikmes. Ekonomikos augimas tam tikrose ūkio šakose ir tų šakų dirbančiųjų socialinės gerovės augimas nėra proporcingas. Didelis įmonės arba ekonomikos vienos iš sri-

čių konkurencingumas neužtikrina, kad didėtų darbininkų atlyginimas. Net pelningose įmonėse darbuotojams mokamas minimalus darbo užmokestis. Todėl valstybė leidžia įstatymus, kad objektyviai pagal esamą šalies ekonomikos išsivystymo lygį būtų užtikrinamas minimalus darbo užmokestis dirbantiesiems. Žmogus privalo gauti jam priklausantią sukurto produkto dalį. Tokiu būdu dirbantieji apsaugomi nuo išnaudojimo. Tad viena iš svarbiausių socialinio gyvenimo raidosi sąlygų – minimalaus darbo užmokesčio įstatymas, kuris darbdaviams draudžia susitarus mokėti mažiau nei darbuotojas sukuria gėrybių. Bet pozityvi šios visuotinai pasaulyje priimtos ir įsivyravusios praktikos nauda turi ir negatyvų poveikį tam tikrai grupei žmonių. Pagrįstai tvirtinama, kad fiksuoto atlygio praktika pažeidžia robotų galimybių žmonių teises gauti darbą ir įgyti reikiamą kvalifikaciją. Minimalaus atlygio įstatymo priešrinkininkai argumentuoja, kad darbdavys nesamdys darbuotojo, nepajėgus sukurti produkta, kurio vertė prilygtų užmokesčiui už darbą.

Nedarbas Lietuvoje pradėjo didėti nuo 1997 metų vidurio. Tai sutapo su Vyriausybės sprendimu padidinti minimalią algą nuo 330 litų iki 400 litų. Didesnė minimali alga išstūmė iš darbo rinkos pigią darbo jėgą ir įmonėms, siūlančioms sezoninį darbą, sukėlė papildomų rūpesčių. Toks rezultatas pasireiškė ne iš karto, tačiau jis yra ilgalaikis – nedarbas didės. Ekonomikos teoretikai tvirtina, kad egzistuoja darbo užmokesčio ir nedarbo ryšys: dėl minimalios algos didėja nedarbas. Todėl padidinta alga tapo kliūtimi ateiti į legalią darbo rinką. Žmonės dirba nelegaliai ir registruojasi darbo biržose²³.

²² Konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje „Gaudium et spes“ II Vatikano Susirinkimo nutarimai, p. 67.

²³ Plg. L. Biliūnaitė. Užimtumas ir darbo rinkos politika // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1998. Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, 1998. P. 52.

Dr. M. J. Ruwart radikaliai siūlo atsakyti minimalaus darbo užmokesčio reglamentavimo, nes jis užkerta kelią jauniems, nepatyrusiems arba nevisaverčiams darbuotojams kurti darbo vietas rinkos ekonomikoje, taip pat už jų mokymą ir patirties įgijimą siūlo padėti darbdaviams didesnę bendrai sukurtų vertybių dalį, o ne iš darbdavio reikalauti mokėti neuždirbtų pinigų. Kadangi kiekvienas žmogus gali sukurti dalį vertybių, todėl kiekvienas privalėtų turėti darbą. Šis abiem šalims naudingas susitarimas sustabdytų likimo nuskriaustųjų išnaudojimą ir leistų jiems kurti tiek gėrybių, įsitvirtinti gyvenime arba užsitikrinti tolesnę veiklą. Dažnai įgyta kvalifikacija dirbant yra vertingesnė nei formalus išsilavinimas. Jei ne minimalaus darbo užmokesčio įstatymas, ši galimybė būtų prieinama kiekvienam²⁴.

Taigi menkai atlyginami darbai yra tik pradžia, o ne galutinis tikslas. Kvalifikuoti darbuotojai turi progą rinktis. Tai mažina darbdavių galimybes išnaudoti savo darbuotojus. Darbdaviai supranta, kad mokėdami aukščiausios kvalifikacijos darbininkams truputį daugiau nei kiti sulauks geriausių darbuotojų, ateisiančių dirbti pas juos. Todėl tik nedaugelis darbuotojų lieka dirbti ten, kur pradeda. Negalima užkirsti galimybės žmogui gauti taip svarbų pirmąjį darbą.

Įsidarbinęs žmogus ilgainiui įgyja kvalifikaciją, kurios paklausa darbo rinkoje, ypač privačiame sektoriuje, didėja. Didėja naujų specialybių ir aukštos kvalifikacijos darbo jėgos paklausa lengvosios, medienos dirbinių pramonės, plautaus vartojimo prekių gamybos šakose bei paslaugų srityje²⁵.

Įsidarbinimo problema, kai nedarbas siekia 15–25 procentus, ypač didėja esant minimalaus užmokesčio reikalavimui. Šis rodiklis apsunkena nekvalifikuotų darbuotojų įsidarbinimą ir sumažina galimybę dirbti mažai mokamus darbus. „Lietuvoje vis daugiau bedarbiais tampa žmonės, neturintys kvalifikacijos (ypač daug tokių tarp jaunimo). Teritorinėms darbo biržoms labai sunku parūpinti darbą žmonėms, kurie neturi jokio profesinio pasirengimo, tuo labiau, kad darbdaviai kelia vis didesnius reikalavimus priimamiems darbuotojams, tobulėja technologijos.“²⁶ Tokiu atveju opcionalumo idėja suponuoja naujų būdų, kad visi žmonės turėtų galimybę dirbti ir kurti materialines gėrybes, paicšką.

Negriaunant esamos ekonominės ir socialinės sistemų, netgi neatsiakant minimalaus užmokesčio įstatymo, įmanoma papildomai sukurti naujas, palankesnes sąlygas susirasti darbą arba sukurti naujas darbo vietas nedirbantiesiems. Tai galėtų būti įvairios išimty, kurios atleistų darbdavį nuo išpareigojimų valstybei. Tik vėliau kiltų problemų dėl dirbančiųjų atlyginimo kėlimo kriterijų apibrėžimo. Ypač sunku šią problemą spręsti, kai gausėja kvalifikuotų bedarbių, kurie nepriklauso ankstesnei minėtai grupei žmonių, kuriems reikalingos tam tikros papildomos sąlygos įsidarbinti ir kad kvalifikuoti bedarbiai atitiktų jiems keliamus reikalavimus. Darbo kvalifikacijos mažėjimas ir beauganti ekonomikos defliacija nuvertina ir kvalifikuotus darbuotojus, dėl to iškyla diferencijuoto mokėjimo už darbą tos pačios kvalifikacijos darbininkams arba užmokesčio mažėjimo problema. Ką pasirinkti, kuri išeitis iš susidariusios situacijos būtų tikslingesnė ir atitiktų žmogaus interesus, ben-

²⁴ Plg. M. J. Ruwart. Gydykime sergantį pasaulį. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1994. P. 60–61.

²⁵ Plg. L. Biliūnaitė. Užimtumas ir darbo rinkos politika // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1998, p. 55.

²⁶ B. Gnuževskis. Užimtumas // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1999. Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, 1999. P. 67.

draž visuomeninį gėrį? Išsaugoti dirbančiųjų užimtumą ir jų apmokėjimo lygį, išskyrus nepajėgius atitikti šiuos reikalavimus, arba nuvertinti visų dirbančiųjų galimybes kada nors užsitikrinti tam tikrą užmokesčio minimumą ir darbuotis pusvelčiui, bet visuomet turėti galimybę įsidarbinti. Taip pat „pigi darbo jėga turi teigiamą poveikį darbo konkurentabilumui, skatina investicijų pritraukimą. Nors numatant valstybinę investicijų pritraukimo strategiją prioritetais turėtų būti aukštos kvalifikacijos darbo jėga, patrauklios investicinės sąlygos, stabili socialinė ir politinė situacija šalyje bei aukštas įmonių konkurentabilumas“²⁷.

Opcionalumo idėjos įgyvendinimas priklausytų nuo žmonių užimtumo lygio ir apibrėžtų prioritetus, nedarbo sprendimo būdus. Taigi didėjant nedarbui didėja galimybė dirbti ir už mažesnę atlygį nei minimalus darbo užmokestis. Toks reguliavimo mechanizmas sudarytų prielaidas socialinei plėtrai, kai kiekvienas, dirbdamas ir sukurdamas tam tikrą dalį gėrybių, užsitikrintų pragyvenimą. Ilgainiui mažėjant darbo jėgos sąnaudoms ir didėjant produktyvumui, galima pradėti puoselėti daugelį kitų visuomeninio gyvenimo sričių, tenkinančių įvairius žmogaus poreikius.

b) licencijų pranašumai ir neigiamybės

Šiame skyrelyje įvertiname pozityvius ir neigiamus Licencijų įstatymo aspektus. Padarius kai kurių įstatymo pataisų, būtų galima tikėtis naujos pirmiausiai asmeniškai žmogui, be to, socialinei sistemai.

Žmogui, norinčiam pradėti verslą, būtina turėti licenciją, o jai įsigyti reikia daug išlaidų. Tos

išlaidos yra netikslingos ir ne visuomet skatina gerinti gaminio arba paslaugos kokybę. Išleisti pinigai licencijai įsigyti turėtų laiduoti dirbančiųjų profesionalumą. Todėl visuomenės saugumo ir darbų atlikimo kokybės bei tikslingai besivystančios gerovės garantas – Licencijų įstatymas leido Vyriausybės mokesčių atstovams uždrausti žmonėms, jei reikia, ir prievarta teikti klientams reikalingas paslaugas, jei šie neturi licencijų valdybos išduoto leidimo. Taip apsaugomi vartotojai ir sudaromos prielaidos pasitikėti licencijuotos įstaigos darbu. Bet licencijuotų darbuotojų paslaugos yra brangesnės nei licencijos neįėjusių samdomų darbuotojų. Mokestis už licenciją ir kitos su žinių ir įgūdžių įgijimu nesusijusios išlaidos padidina produkto kainą.

Dr. Ruwart pasisako prieš licencijavimo tvarką, siūlydama visiškai atsisakyti šios praktikos, nes licencijų išdavimo valdybos, nustatydamos didelius mokesčius už licencijas ir reikalauamos rašytinių, išsamių atliekamo darbo aprašymų bei detalių sudėtingų mokymo ir mokymosi procedūrų, išstumia iš verslo ribotų galimybių žmones ir naikina smulkųjį verslą, užkerta kelią pradėti savo nuosavą verslą²⁸. Anot daktarės Ruwart, Licencijų įstatymas sugriauna žemesniausias pakopas, suteikdamas ribotų gebėjimų žmonėms nepaprastai mažai galimybių ir verčia juos papildyti bedarbių eiles darbo biržose. Užtuot gavę nedidelį užmokestį ir kartu įgiję specialybę ir patirtį, jie turi mokėti už mokymą ir brangią licenciją. Taigi šie žmonės paprasčiausiai neturi pradžiai būtiniausių šaltinių, kad, vadovaudamiesi šalyje galiojančiais įstatymais, kurtų gėrybes.

Kad ribotų galimybių žmonės sukurtų daugiau gėrybių ir visuomenė taptų turtingesnė, būtina sudaryti jiems palankias sąlygas. Opciona-

²⁷ B. Gnaževskas. Užimtumas // Pranešimas apie žmogaus socialią raidą Lietuvoje 1999. p. 69.

²⁸ Plg. M. J. Ruwart. Gydykime sergantį pasaulį, p. 65.

lumo požiūriu licencijų išdavimas turėtų būti nemokamas. Licencija atitiktų pirminę savo paskirtį – patvirtinti žmogaus ar žmonių grupės sugebėjimą kokybiškai dirbti. Supaprastinus licencijų išdavimo tvarką, kiltų mokesčių surinkimo ir sukuriamų gėrybių apmokestinimo problema. Atsisakymas mokesčio už licenciją būtų prielaida kristi kainoms ir, žinoma, kiltų naujų sunkumų surinkti valstybės biudžetą. Kardinalūs sprendimai arba įstatymo išimties turėtų būti diferencijuojami pagal specialias žmonių grupes. Tai lemtų tam tikras procentas dirbančių žmonių bei gyvybiškai svarbios veiklos pobūdį. Norintiesiems dirbti ir išgyventi nereikėtų pasikliauti labdara, tikėtis socialinių pašalpų arba griežtis prievartos, pogrindyje gaminti gėrybes kaip ir tiems, kurie turi juridinę teisę tai daryti.

Netiesiogiai apie licencijavimo lankstumą ir galimybių suteikimą žmonėms veikti savo iniciatyva bei priimti atsakomybę pasisako ir II Vatikano Susirinkimas: „Visuomenė privalo esamomis sąlygomis remti savo piliečius, kad jie galėtų susirasti deramą darbą.“²⁹

c) socialinio-ekonominio gyvenimo raidos ribojimų tendencijos

Nors ir aprioriškai, tačiau vis dėlto galima teigti, kad visuomenėje reiškiasi ribojimo įvairiais klausimais tendencijos. Ribojimų grandinę būtų galima tęsti, kalbant apie ekonominio ribojimo priemones, apie privačių ir valstybinių įmonių monopolizavimą, galiausiai – pačios valstybės mechanizmo agresines ekonomines institucijas.

Muitai, kvotos ir subsidijos, dideli mokesčiai (valstybinio socialinio draudimo įmokos, pridėtinės vertės mokesčiai, fizinių asmenų pajamų mo-

kesčiai, akcizai ir juridinių asmenų pelno mokesčiai) iš esmės daro žalą paprastam darbininkui, kuris negali įsigyti pigesnių daiktų, o sutaupytus pinigus priverstas išleisti už prekes arba paslaugas. Tai nemaža dalis perkamosios galios šeimų, ypač skurdžiai gyvenančių. Apskritai žmogui bendroji mokesčių našta tolydžio sunkėja.

Nauji ribojimai iškelia naujų problemų. Taip sumažinamos gėrybių kūrimo galimybės, realizavimas, dirbtinai didėjanti gaminių savikaina, neskatinama vietinės produkcijos kokybė ir darbo našumas. Nors tarifai skurdina neturtinguosius, bet apsaugo vietines prekes ir rinką apskritai nuo užsienio peretkinės produkcijos ir konkurencijos.

Kaip ir pirmiau minėtais atvejais, būtina įžiūrėti teigiamus ir neigiamus ribojimų aspektus, surasti pagrindinius veiksnius, kurie lemia pozityvių ribojimų arba leidimų naudą ir visapusiškai užtikrina visų žmonių teisę dirbti bei tikslingai naudotis gėrybėmis.

Bet svarbiausia, kad aktyvūs šiuolaikinės ekonomikos dalyviai, siekdami socialinės pažangos, siektų teisingumo ir meilės, darbuotūsi žmonių gerovei ir pasaulinei taikai³⁰. Būtina vadovautis krikščioniškuoju socialiniu mokymu, pagrindiniais principais, kuriais grindžiamas opcionalumas.

Socialinės rūpybos opcionalumo išsaugojimo būtinybė ir galimybės

Anksčiau pastebėta, kad suaktyvėjusi socialinio-ekonominio gyvenimo ribojimų visuma mažina žmogaus paskatas dirbti ir galimybes išlaikyti šeimą. Ribotų galimybių žmonės negalėdami įsitvirtinti darbo rinkoje tikisi gauti pašalpas.

Materialinių gėrybių paskirstymas neigiamai

²⁹ Konstitucija apie Bažnyčių šiuolaikiniame pasaulyje „Gaudium et spes“ II Vatikano Susirinkimo nutarimai, p. 67.

³⁰ Ten pat, p. 72.

veikia ir dirbančiuosius, ir nepajėgiančius dirbti pagal nustatytus reikalavimus – per tam tikrą laiką sukurti planuojamą vertybių kiekį. Nebūtina teikti neturtingiesiems didesnę paramą, nei jiems jos reikia. Svarbu neslopinti jų pasitikėjimo savo jėgomis ir savigarbos. „Parama pinigėmis išmokomis ne visada pasiteisina. Todėl Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų šalių, plėtojama socialinių paslaugų sistema, kurios tikslas – grąžinti žmogaus gebėjimą pasirūpinti savimi ir integruotis visuomenėje, sudarant žmogaus orumą nežeminančias sąlygas, kai pats žmogus to nepajėgia padaryti“³¹.

Tvirtinama, kad naudingiau lėšas panaudoti darbo vietoms steigti, o ne socialinės paramos programoms, nes šių programų neefektyvumas pasižymi tuo, kad remtiniams žmonėms tenka tik apie trečdalią labdarai skirtų pinigų, visa kita panaudojama labdarai organizuoti ir plėtoti. Taip elgtis neteisinga ir psichologiniu aspektu, ir teisingumo labui. Tarkime, „Vakarų Europos šalyse (ypač Danijoje ir Belgijoje) ilgalaikį nedarbą skatina didelės socialinės garantijos netekus darbo. Bet po 1990 m. krizės daugelis Europos Sąjungos šalių koreguoja savo įstatymus, mažindamos išmokas bei bendras išlaidas pasyvioms darbo rinkos politikos priemonėms finansuoti“³². Nepagrindžiant skaičiais ir specialiais tyrimais, labdaros efektyvumas nekritikuotinas, bet būtinybė išsaugoti socialinių opcionalumą besivystančiose ir išsivysčiusiose šalyse – teigiamas reiškinys.

Šis teigiamas opcionalumas skatina ir partietinių šalių bendradarbiavimą, ir tai, kad išsivysčiusios šalys atsizvelgtų į besivystančių šalių poreikius. Skirtingo ekonomikos išsivystymo ly-

³¹ T. Medaiskis. Socialinė apsauga: kai kurie aspektai ir tendencijos // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1999. Vilnius: Jungtinių Tautų programa, 1999. P. 94.

³² B. Gruževskis. Užimtumas // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1999, p. 68.

gio šalys bendradarbiaudamos sukuria būtinas prielaidas kiekvieno žmogaus gerovei. Socializacija, kurios siekiama įvairiais būdais, turi didžias poveikio galimybes sudaryti sąlygas ir irbotų galimybių žmonėms kurti gėrybes.

Socialinės rūpybos darbu reikia žmogaus pašaukimo. Padedant neįgaliajam bendradarbiaujama su Dievu, plačiai atveriamos artimui dvasinės vertybės. Socialinė globa, nekurianti ekonominio efekto, savo esme yra gėris, užimantis labai reikšmingą vietą vertybių hierarchijoje. Ji išryškina globėjo – žmogaus asmenybės taurumą.

Europos Sąjungos vidaus rinkos opcionalumo požymiai

Opcionalumo idėja yra pagrindinė socialinio gyvenimo raidos išsaugojimo prielaida. Prigimtiniai žmonių veiklos rezultatai rodo šios idėjos gyvybingumą. Ir atvirkščiai, dėl kilnių tikslų įvairiomis priemonėmis ribojant gamybą ir užimtumą, sulaukiama neįgiamų visuomenės procesų. Todėl iškilo būtinybė Vakarų valstybėms burtis į vieną Sąjungą, kad, naikindamos dirbtinus ribojimus, užtikrintų aukštą ekonominių vystymąsi, sudarytų ekonominę atsvarą kitoms, greitai besivystančioms ekonominėms bendrijoms. Tačiau dėsninga tendencija rodo konkrečius tikslus, kurių reikėtų siekti, kad visapusiškai būtų užtikrintas opcionalumas, realizuotos prigimtines kiekvieno asmens teisės dirbti, gauti jam priklausančių gėrybių, ir šalinti kliūtis, stabdančias socialinės gerovės augimą, socialinio gyvenimo raidą.

Keletas Europos Sąjungos socialinės politikos aspektų vienaip ar kitaip yra susiję su darbu ir gėrybėmis. „Pagrindinė ES problema – kova su nedarbu“³³. Antra, svarbu užtikrinti laisvą prekių judėjimą. „Importuojamoms į muitų sąjun-

³³ A. Jurevičius. Europos Sąjungą. Kaunas: Technologija. 1999. P. 216.

gos teritoriją prekėms taikomi vienodi tarifai ir kvotos nepriklausomai nuo to, per kurią valstybę prekės įvežamos. Dėl to importuojamiems produktams nebereikia taikyti prekių kilmės reikalavimų³⁴. Mokesčių reguliavimo pagrindas – diskriminacijos bendrijoje uždraudimas (EEBS 95 str.) ir nuostatos dėl teisės aktų, skirtų netiesioginiams mokesčiams harmonizuoti (EBS 99 str.), t. y. PVM ir kitų mokesčių suderinimas³⁵. ES šalyse (pagal vidutinius rodiklius) vyrauja tiesioginiai mokesčiai, leidžiantys koreguoti rinkoje susiklosčiusią pajamų nelygybę, yra parankesni įgyvendinti teisingumo principą bei pasiekti aukštesnį mokesčių pajamų elastingumą (atsižvelgiant į pajamų didėjimą)³⁶. Be to, laisvas darbuotojų judėjimas laikomas viena iš keturių Europos Sąjungos vidaus rinkos kertinių atramų (be laisvo prekių, paslaugų ir kapitalo judėjimo). Bendrijos sutarties 51 straipsnis įgalioja Tarybą priimti „tokias priemones socialinio saugumo srityje, kokių reikia darbuotojų judėjimo laisvei užtikrinti“. Pagrindinis šių priemonių tikslas tas, kad iš vienos šalies į kitą migruojantys darbuotojai neprarastų įgytų socialinės apsaugos teisių³⁷.

Socialinei politikai buvo skirtas atskiras Europos Bendrijos steigimo (Romos) sutarties skyrius. Jame nustatytos sritys, kuriose Europos Komisija skatins valstybes nares bendradarbiauti. Tai – įdarbinimo reikalai, darbo teisė ir darbo sąlygos, profesinis rengimas ir tobulinimas, socialinė apsauga, apsauga nuo profesinių ligų ir

nelaimingų atsitikimų, darbo higiena, teisė į asociacijas ir kolektyvines derybas tarp darbdavių ir darbuotojų. Be to, bendrajai žemės ūkio politikai buvo numatytos tam tikros socialinės funkcijos³⁸.

Taigi Europos Sąjunga teigia individualaus žmogaus ir bandruomenės gerovę, kurios siekia užtikrindama kiekvieno individo raiškos laisvę ir nevaržomą gėrio kūrimą.

ES socialiniai procesai natūraliai atkuria ankstesnę prigimtine individo ir visuomenės sąveiką, kuri įvairiais laikiniais ribojimais buvo išbalansuota.

Išvados

Į visuomenės gyvenimo raidą straipsnyje pažvelgta žmogaus gerovės požiūriu. Visos sritys siejamos su žmogumi, kuriam lemta viską valdyti ir tvarkyti Žemėje. Todėl būtina išsaugoti socialinius žmonių ryšius, skatinti socialinio gyvenimo raidą, plėtoti socialinę rūpybą, kad būtų užtikrintas žmogaus orumas – Dievo kūrinio opcionalumo galimybė. Svarbiausia kiekvienos visuomenės raidos prielaida išlieka tokia, kad kiekvienas žmogus, nepriklausomai nuo savo gebėjimų ir jo asmenybės brandos lygio, turėtų galimybę kurti visuomenines gėrybes ir jas valdyti. Todėl žmogaus, kaip socialinės būtybės, įgytas turtas, turintis socialinį pobūdį, užtikrina ne tik asmeninę jo gerovę, bet sudaro sąlygas, kaip ir jam buvo laiduota galimybė gyventi ir dirbti, pasinaudoti visomis gėrybėmis, kurios yra ne tik jo vienintelio darbo rezultatas, bet ir visuotinės gerovės ir žmogaus teisių koegzistencijos išdava. Todėl socialinės rūpybos opcionalumo saugoma galimybė negali būti varžoma įvairiais nepagrįstais draudi-

³⁴ G. Vitkus. Europos Sąjunga, Enciklopedinis žinynas. Vilnius: Eugimas, 1999. P. 182–183.

³⁵ A. Jurevičius. Europos Sąjunga, p. 140–141.

³⁶ Plg. G. M. Pajuodienė. Mokesčiai // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1999. Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, p. 52.

³⁷ Plg. T. Medaiskis. Socialinė apsauga: kai kurie aspektai ir tendencijos // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1999. Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, p. 95.

³⁸ E. Vitkus. Europos Sąjunga, p. 227.

mais, kurie ribotų menkų galimybių žmonių veiklą ir galiausiai išstumtų iš visuomeninio gyvenimo.

Straipsnyje apžvelgtos visuomenės raidos tendencijos, lemiančios žmogaus galimybių iš-

plėtimą, gerovės garantų ir atsisakymo roboti, kad būtų išsaugota socialinio gyvenimo opcinumas ir asmeninės žmogaus galybės nepriklausomai nuo jo socialinės padėties ir gebėjimų.

LITERATŪRA

1. Biljūnaitė L. Užimtumas ir darbo rinkos politika // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1998. Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, 1998.
2. Brizgys J. Žmogus realiame gyvenime. Chicago: Draugas, 1984.
3. Gruževskis. Užimtumas // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1999. Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, 1999.
4. Jurevičius J. Europos Sąjunga. Kaunas: Technologija, 1999.
5. Kazlauskas V. Žmogaus teisių teologiniai pagrindai. Suvažiavimo darbai, XIII t. Kaunas: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1990.
6. Medaiskis T. Socialinė apsauga: kai kurie aspektai ir tendencijos // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1999. Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, 1999. P. 94.

7. Pajuodienė G. M. Mokesčiai // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1999. Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, 1999.
8. Hoffner J. Krikščioniškasis socialinis mokymas. Kaišiadorys: Aidai, 1998.
9. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1999. Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, 1999.
10. Dr. Ruwart M. J. Gydykime sergantį pasaulį. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1994.
11. Simon E. Toward the future. New York, 1984.
12. Socialinė apsauga Lietuvoje. Vilnius: Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2000.
13. Konstitucija apie Bažnyčių šiuolaikiniam pasaulyje „Gaudium et spes“. II Vatikano Susirinkimo nutarimai. Zarasai: Fortūna, 1994.
14. Vitkus G. Europos Sąjunga. Enciklopedinis žinynas. Vilnius: Eugrimas, 1999.

OPTIONAL PROTECTION PEOPLE'S SOCIAL LIFE

Saulius Kasmauskas

Summary

There is an article about optional protection people's social life in this paragraph. The optionalism is like a presumption with safeguarding for people earlier, in nowadays and in a further future. The idea of optionalism consists of the main part of human law. This is for safeguarding of community and their purposes. The call pay is criticized and necessity of law exception is accentuated too. It is very important thing for Christian education. The others restrictions are for licenciat for development of economical life, so it is warning about vital activities poor people which can't

be in full value. Acknowledge the receipt of optionalists ideas forming for Europe Union and its indication. The every person irrespective of their abilities and level of development should have possibility to take part in ruling public goodness creation and this is the main presumption in general public. The human like a social creature has his personal property what can safeguarding of peace and security not only his personal goodness. Better life and work, to use every goodness for giving and social common welfare for other people either.

Įteikta 2001 m. rugpjūčio mėn.